

Het nut van economen

In dit uiterst gewichtige en belangrijke artikel wordt een model ontwikkeld, dat een helder en niet te betwisten licht werpt op het nut van economen. De volgende paragraaf gaat nader in op de hoofdlijnen van het model, dat zowel een hoge hoed als een rand kent. Vervolgens wordt het model toegepast op twee levende lijven, namelijk Roel in 't Veld en Rick van der Ploeg. Reeds nu kan worden opgemerkt dat de resultaten verbluffend zijn. Het model blijkt een grote voorspellende kracht te hebben en toch te voldoen aan de eisen van Popper en Klant over falsifiëerbaarheid. Kom, laat ons aan de slag gaan!

Het model

Het nut van een econoom i wordt voorgesteld door de letter N_i . Het totale nut dat n economen afwerpen is $\sum_i N_i$. Eenvoudigheidshalve wordt het nut N_i allereerst afhankelijk gesteld van het aantal wetenschappelijke artikelen x_1 , het aantal krant artikelen x_2 en het aantal andere publikaties x_3 . Voorts hangt het nut van een econoom i af van het aantal goede colleges y_1 , het aantal slechte colleges y_2 en het aantal externe lezingen y_3 . Ten slotte, worden de variabelen z_1 en z_2 ingevoerd, waarbij z_1 staat voor nevenactiviteiten en z_2 voor overige diensten aan de samenleving.

Elke individuele econoom bevindt zich in een spelsituatie. Daarbij hoort tenminste één tegenspeler. Deze bepaalt de prijzen p voor de activiteiten (x, y, z) ¹. De tegenspeler kan een publiek figuur zijn, een deelnemer aan het marktproces en ook een buiten de markt om opererend subject met macht. We spreken van starre prijzen, indien de tegenspeler de prijzen eenzijdig vaststelt, zoals ambtenaren gewoon zijn te doen. Flexibele prijzen ontstaan indien de tegenspeler de prijzen aan de hand van een kansmechanisme bepaalt. Een dynamisch proces resulteert in dit laatste geval door het werpen met een dobbelsteen op gegerelde tijdstippen te herhalen.

De samenleving maximeert het nut voor economen door de individuele nutsfuncties te maximeren onder de randvoorwaarden van de gelijkheid van opleidingskosten en de waarde van de prestaties van de economen. Deze waarde vindt men door de activiteiten te vermenigvuldigen met de prijzen en de resultaten op te tellen. Onder ruime voorwaarden kan worden bewezen dat er evenwichten bestaan, die eenduidig en stabiel zijn². Het model komt tot leven door het toe te passen op enkele recente voorvallen.

Het voorval In 't Veld

Het nut van Roel in 't Veld, de Johan Cruijff onder de economen, als econoom kan volledig aan de hand van de ingevoerde nutsfunctie worden beschreven³. We komen alles tegen: wetenschappelijk werk, populaire publikaties, colleges, lezingen, nevenactiviteiten en maatschappelijke bijdragen om niet. De relevante

tegenspeler in de casus In 't Veld was de minister van Onderwijs, Jo Ritzen. Hij stelde de prijzen voor de activiteiten eenzijdig vast. Voor nevenactiviteiten werd een prijs nul ingevuld, hoewel de minister als hoogleraar in Rotterdam een positieve prijs voor zijn nevenactiviteiten aanvaardde van zijn toenmalige tegenspeler, rector Rijnvos. Voor de overige diensten aan de samenleving stelde Ritzen een relatief hoge prijs vast.

Ritzen beoogde met zijn prijsstelling tot uitdrukking te brengen dat aan nevenactiviteiten geen betekenis moet worden toegekend. Onder deze omstandigheden levert echter het maatschappelijke maximeringsproces juist op, dat In 't Veld relatief veel tijd en energie investeert in het z.g. bijklossen. De minister bereikt dus met zijn beleid het tegendeel van wat hij beoogt. In de economie treffen wij dit verschijnsel wel vaker aan.

Uit het oogpunt van Ritzen is het geval In 't Veld verkeerd afgelopen. Het staatssecretariaat op onderwijs vloeide voort uit het kiezen van een relatief hoge prijs voor de overige diensten van de samenleving. Het maatschappelijke maximeringsproces van het nut van In 't Veld, onder de randvoorwaarde van de waarde van alle activiteiten, levert dan een geringe omvang van de door Ritzen beoogde activiteiten op. De samenleving probeert dit resultaat te bereiken tegen zo laag mogelijke transactiekosten. Onder deze omstandigheden is de pers als instituut het meest geschikt. Ons model leert dat perspublicaties geen oorzaak zijn van de val van In 't Veld, doch slechts de institutionele vormgeving van het maximeren van welvaart door de samenleving.

Al met al moet In 't Veld veel bijklossen en weinig overige diensten aan de samenleving bewijzen. Het is niet uitgesloten dat het publiek zich daarbij laat leiden door de gedachte dat een bijkussende In 't Veld de samenleving veel nut oplevert. Door het model uit te breiden met een niet-lineaire betrekking tussen z_1 en z_2 kan dit nader worden uitgewerkt.

Het geval van Rick van der Ploeg

Aan de hand van het voorval In 't Veld is geïllustreerd welke nadelen kleven aan een door toedoen van de overheid pervers werkend prijsmechanisme. Lijnrecht hier tegenover staat de casus Van der Ploeg. Zijn tegenspeler is niet de starre overheid, maar de

1. De letters p, x, y en z stellen nu vectoren voor, maar dat doet er verder niet toe.

2. Het bewijs kan bij de schrijver per fax worden opgevraagd. Zijn nummer is geheim.

3. Zie over hem, het proefschrift van de aio Jan Plezier, *Leven en werk van Johan Cruijff in zestien bladzijden*, Barcelona 1993. Plezier is een achterneef van J. Goudriaan, die hetzelfde kunstje uithaalde voor de hele economie. Over Goudriaan is lezenswaardig A. van der Zwan, die op zijn beurt goed wordt besproken door Dreesmann in diens werk over de detailhandel.

frivole Marianne. Zij werpt tegenover Van der Ploeg met een dobbelsteen. Bij elke uitkomst hoort een stel prijzen, op grond waarvan de samenleving het maximaliseringsproces uitvoert. De uitkomst is ongewis door het stochastische karakter van de prijsstelling. Opgejaagd door Marianne laat de samenleving Rick van der Ploeg nu eens alle tijd investeren in het schrijven van geavanceerde wetenschappelijke artikelen en dan weer in het schrijven en voordragen van scabreuze gedichten. Doordat Marianne het werpen van de dobbelsteen op willekeurige tijdstippen herhaalt, ontstaat een chaotisch patroon. De samenleving maximeert zich gek en Rick rent van het een naar het ander. Op een bepaald moment rolt zelfs de onverwachte combinatie van hoogwaardig wetenschappelijke activiteiten en politiek leiderschap uit de Poisson-verdeling van de resultaten. Velen verwachten dat de volgende worp de combinatie van het profesoraat en een ministerschap zal opleveren, maar er kan worden bewezen dat dit geen robuuste oplossing is. Als Marianne opnieuw werpt, wordt Van der Ploeg weer teruggeworpen op het schrijven van krantartikelen en het vertalen van gedichten.

In een dergelijke situatie spreekt men wel van een vreemde aantrekker⁴. Ons model werpt een goed licht op de factoren, die aan het ontstaan van dergelijke ongeleide projectielen ten grondslag liggen. Het verwijt dat het konijn al eerder in de hoed van het model is gestapt, wijs ik gemakshalve van de hand. Wel aanvaard ik de kritiek dat wegens het gebrekkige empirische materiaal nog geen algemene conclusies kunnen worden getrokken. Niettemin mag worden vastgesteld dat flexibele, stochastische prijsstelling evenzeer extreme resultaten oplevert als het geval van starre, ambtelijke prijzen.

Conclusie

In dit artikel is baanbrekend werk verricht. Ik heb laten zien dat het nut van economen met behulp van de economische theorie kan worden geanalyseerd. Het gaat om de optimale samenstelling van het pakket van activiteiten van de economen. Daartoe is een speltheoretische benadering gekozen, die in de gevallen R. in 't Veld en R. van der Ploeg precies vastlegt, wat er in Nederland aan de hand is. Het model leert dat In 't Veld een stabiel patroon van activiteiten ter hand neemt, terwijl Van der Ploeg onderhevig is aan stormachtige wisselingen. Het aardige van de uitkomsten is dat deze afwijken van mijn persoonlijke voorkeur. Ik had Roel graag op Onderwijs gezien en Rick geheel voor de Wetenschap willen behouden⁵

A. Heertje

De auteur is als hoogleraar verbonden aan de juridische faculteit van de Universiteit van Amsterdam.

4. In het spraakgebruik is de term ongeleid projectiel in zwang geraakt, maar wij geven de voorkeur aan de terminologie van de chaostheorie.

5. Verwacht mag worden dat de Nobelprijs voor Economie in 1994 zal worden gegeven aan enkele grondleggers van de speltheorie, namelijk R. Aumann uit Israël, R. Selten uit Duitsland en J. Harsanyi uit Amerika. Tegen die tijd zal ik de hier ontwikkelde theorie veel verder hebben gebracht.